

EVOLUȚIA ISTORICĂ A COMPANIILOR MILITARE ȘI DE SECURITATE PRIVATE (PARTEA I)

HISTORICAL EVOLUTION OF PRIVATE MILITARY AND SECURITY COMPANIES (PART I)

[https://doi.org/10.52327/1813-8489.2022.3\(115\).04](https://doi.org/10.52327/1813-8489.2022.3(115).04)
CZU: 341.3:355.216

Alexandr CAUIA,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Corina ZACON,
doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

SUMMARY

From the earliest civilizations to the Middle Ages, in addition to the participation of mercenaries in hostilities, the presence of well-organized private structures that acted for material benefits, regardless of the nature and purpose of the armed conflict, can be highlighted. The Middle Ages are considered to be the period in which private structures made up of well-trained people reached their peak. Some states have built their own private military and security companies to meet their colonial claims. This article reflects on the historical evolution of the place and role of private structures in armed conflict, aiming at the complex analysis of this phenomenon.

Keywords: *International humanitarian law, private military and security companies, historical evolution.*

REZUMAT

De la cele mai timpurii civilizații până în Evul Mediu, pe lângă participarea mercenarilor la ostilități, poate fi evidențiată prezența unor structuri private bine organizate care au acționat în beneficii materiale, indiferent de natura și scopul conflictului armat. Evul Mediu este considerat a fi perioada în care structurile private formate din oameni bine pregătiți au atins apogeul. Unele state și-au construit propriile companii militare și de securitate private pentru a-și satisface pretențiile coloniale. Autorii reflectă asupra evoluției istorice a locului și rolului structurilor private în conflictul armat, urmărind analiza complexă a acestui fenomen.

Cuvinte-cheie: *Drept internațional umanitar, companii private militare și de securitate, evoluție istorică.*

Primele mențiuni despre mercenari datează din antichitate. În Egiptul antic, găsim urme ale folosirii trupelor străine din Vechiul Regat (2649-2152 î.Hr.). În anul 1274 î.Hr., în timpul bătăliei de la Qadesh, trupele lui Ramses II au inclus mercenari nubieni, libieni și asiatici. Faraonul Apriès ar fi avut, în 569 î.Hr., o armată de 30.000 de mercenari [6, p. 9-11].

În 401 î.Hr., când Cyrus cel mai tânăr voia să fure coroana persană din mâinile fratelui său Artaxerxes al II-lea, primește ajutor de la Sparta și beneficiază de serviciile unei armate de peste 10.000 de mercenari greci pentru a-și atinge scopurile. Această armată, formată din soldați demobilizați în urma sfârșitului Războiului Peloponezian, au înfrânt armata regelui Artaxerxes al II-lea, dar Cyrus a murit în luptă. După ce a încheiat un armistițiu cu regele persan, armata de mercenari greci s-a trezit așadar fără conducător și a fost nevoită să se organizeze pentru a părăsi teritoriul inamic și a se întoarce acasă [13, 178 p.].

Trupele Cartaginei erau formate în principal din mercenari, care nu întotdeauna slujeau imperiul. Într-adevăr, după ce a pierdut Primul Război Punic, care s-a încheiat în 241 î.Hr., Cartagina nu și-a putut plăti cei 40.000 de mercenari, drept urmare, aceștia au jefuit orașul. Ulterior, celebra armată a lui Hannibal, formată tot din mercenari profesioniști, va pune la dispoziție trupe în timpul celui de-al Doilea Război Punic. Chiar și Roma a chemat mercenari să-și întărească Legiunea Romană [15, p. 51].

În Grecia, orașele-state aveau mai

mult decât oricând nevoie de mercenari, deoarece nu puteau forma o armată din propriii cetățeni, al căror devotament patriotic era în declin. Confederațiile reușesc să mobilizeze un număr relativ mare de persoane, dar nu au putut niciodată să se descurce fără mercenari. Și mai mari sunt nevoile monarhiilor elenistice, angajate frecvent în războaie interminabile și sortite să ocupe și să dețină teritorii imense [12, p. 7]. Mercenariatul în Grecia nu a fost în esență un factor de dezintegrare socială și politică. Acesta a fost mai degrabă rezultatul unei crize a natalității și de degenerare a calităților morale și patriotice ale cetățenilor [11, p. 74].

Prin urmare, recursul la soldații privați rămâne frecvent și esențial, în special pentru sarcini care necesită specializare, cum ar fi utilizarea armelor noi. Dreptul de a jefui este adesea singurul salariu al mercenarilor. În secolul al XII-lea poate fi constatată prezența structurilor militare private cum ar fi Brabançons recrutați de Guillaume d'Ypres în 1135 și Cotereaux care devastează satele și alte așezări umane [6, p. 19]. Almugavares, o companie formată în principal din mercenari catalani, au luptat cu turcii în numele împăratului bizantin Andronic al II-lea. Almugavarii au reușit chiar să controleze Ducatul Atenei timp de aproape optzeci de ani, creând astfel un stat cvasi-mercenar [15, p. 70-74].

Papa Urban al V-lea promite absolvirea ex-mercenarilor care acceptă să lupte cu foștii lor camarazi de arme. Totuși, acest lucru nu împiedică Biserica Catolică să trimită mercenari într-o cruciadă sub autoritatea papală

[14, p. 82]. Statele de asemenea integrează trupele mercenare în propriile trupe pentru a asigura un control mai bun al activităților lor. În 1420, englezii au încercat astfel să creeze un registru al tuturor bărbaților înarmați, iar, în 1445, regele Carol al VII-lea al Franței a creat Companiile de ordonanțe. Aceste companii raportează direct regelui, au caracter permanent și sunt plătite în mod regulat. Prin dorința sa de a controla activitatea mercenarilor, Franța a creat o primă armată permanentă [15, p. 120]. Tot în acest moment, Elveția a început să reglementeze și să controleze angajarea mercenarilor elvețieni în străinătate [14, p. 84-85].

Cu toate acestea, în ciuda mecanismelor puse în aplicare pentru a controla aceste companii, acestea nu și-au folosit întotdeauna trupele în conformitate cu interesele și directivele guvernelor lor, iar multe ciocniri între aceste companii au avut loc în timp ce angajatorii lor erau în stare de pace. De exemplu, în 1621, Compania Britanică a Indiilor de Est a fost de acord să se alieze cu șahul persan pentru a recuceri orașul Ormuz de la trupele portugheze, în timp ce Anglia și Portugalia nu erau în război. Compania de Nord-Vest, înființată la Montreal, a atacat, în 1686, forturile Companiei Hudson's Bay, cu câteva decenii înainte de Războiul de Șapte Ani (1756-1763), însă cu ajutorul guvernatorului Noii Franțe [18, p. 61-65].

Istoria ne învață că folosirea violenței a fost întotdeauna delegată diferitelor forme de actori privați, inclusiv corsari, mercenari sau companii comerciale. Cu toate acestea, trebuie menționat că în ceea ce privește corsarii, aceștia au

fost actori cheie în conflictele armate din 1200 până la începutul secolului al XIX-lea. Angajați de puterile coloniale, aceștia aveau scrisori de marcă care îi autorizează să se angajeze în acte de război sau represalii împotriva navelor inamice.

În ceea ce privește companiile comerciale (de exemplu, Hudson's Bay Company, sau companiile olandeze și engleze din India de Est), acestea nu erau doar împuternicite să folosească violența în numele puterii contractante și au construit în special armate reale pentru a-și proteja comerțul, dar erau și investite cu puteri suverane în numele apărării intereselor comerciale în curs de dezvoltare.

Dintr-o serie de motive, acești actori au fost treptat reconvertiți, sau pur și simplu ostracizați din societatea internațională [18, p. 32]. Folosirea mercenarilor de către diferite forme de organizații statale începe odată cu apariția conflictelor armate. Cu toate acestea, abia în epoca medievală mercenarii au ajuns la ceea ce unii califică drept „epoca lor de aur” [8, p. 5-21].

În același timp asistăm la dezvoltarea treptată a sistemului bancar italian și a condotta (contractul) [16, p. 22], care a devenit rapid un instrument esențial pentru mercenari, care îl folosesc pentru a-și oficializa legătura de afaceri cu puterea contractantă. Pe scurt, confruntat cu un control suveran care se prăbușește ca urmare a Războiului de o sută de ani (1337-1453), mercenariatul crește și se instituționalizează treptat prin crearea unor companii libere. Aceasta marchează nașterea pieței de mercenari, care se impune rapid ca

una dintre principalele piețe din Europa [18, p. 27]. În Evul Mediu, conducătorii feudali au angajat soldați străini profesioniști pentru că erau mai bine pregătiți decât țărani chemați să slujească sub steagul domnilor.

În secolul al XV-lea, mercenarii scoțieni liberi au fost incluși în garda personală a regelui Franței. Mercenarii catolici irlandezi cunoscuți sub numele de „gâștele sălbatice” au ocupat o parte substanțială din armatele Spaniei și Flandrei în secolul al XVII-lea [19, p. 5-7]. Până în secolul al XVII-lea, exercitarea violenței devenise o afacere.

În 1648, Pacea de la Westfalia a consacrat apariția statelor suverane, bazate pe principiile teritorialității și egalității [9, p. 47]. Aceasta va contribui la înlocuirea armatelor de mercenari cu armate de stat [16, p. 29], în special prin instituirea serviciului militar obligatoriu în timp de pace ca și în timp de război [8, p. 11]. Folosirea trupelor de mercenari străini nu dispare, dar independența acordată acestor trupe este practic anulată, iar schimbul de trupe se face de la stat la stat [14, p. 90].

Armata Companiei Engleze a Indiilor de Est, creată între 1750 și 1783, a fost, fără îndoială, cea mai remarcabilă armată privată din istorie, în ceea ce privește viteza de creare, dimensiunea ei, și realizările sale [3, p. 65].

Compania ar fi preferat probabil să-și facă armata în întregime europeană, dar nu a putut niciodată să convingă destui oameni în India pentru a acționa ca soldați obișnuiți. Așadar, marea sa expansiune după 1750 a presupus recrutarea de indieni, mercenari indigeni, mai ales hinduși din clasele războinice

din societatea indiană. Ei au fost în general credincioși și ascultători față de ofițerii lor britanici, care au descoperit că sunt suficient de adaptabili pentru a realiza tactici disciplinate de infanterie europeană bazate pe arme de foc, spre deosebire de practica militară indiană obișnuită, care era mult mai relaxată în termeni de disciplină și se baza în principal pe cavalerie [4, p. 79].

Compania Indiei de Est a fost o corporație publică exaltată de aproape 200 de ani, depășită ca prestigiu doar de Banca Angliei. Avea mulți directori și acționari notorii din Londra și Parlamentul englez. Naționalizarea acesteia ar fi fost văzută ca un atac major asupra drepturilor de proprietate privată considerate a fi sfinte în acea perioadă [3, p. 79].

De-a lungul timpului, mercenariatul a fost reglementat în diferite moduri de dreptul internațional. Dezvoltarea legii neutralității a jucat un rol important în procesul de delegitimizare internațională a mercenarului. Astfel, înainte de 1945, mercenarul era abordat de dreptul internațional prin prisma exclusivă al dreptului neutralității, consacrat în special în Convenția (V) privind drepturile și îndatoririle Puterilor și ale persoanelor neutre în caz de război terestru.

Chiar dacă nu se realizează o reglementare expresă a statutului de mercenar, se precizează însă că: „Un neutru nu se poate prevala de neutralitatea sa:

a) dacă comite acte ostile împotriva unui beligerant;

b) dacă săvârșește acte în favoarea unui beligerant, în special dacă preia de bunăvoie serviciul în rândurile

forței armate ale uneia dintre părți” [1, art. 17]. Aproape patruzeci de ani mai târziu, adoptarea Convențiilor de la Geneva din 1949 [2] a marcat un punct de cotitură important pentru respectarea dreptului internațional umanitar. Având ca obiectiv central protecția oricărei persoane care nu participă sau nu mai participă la ostilități, aceste instrumente juridice nu urmăresc totuși să excludă sau să controleze activitatea mercenarilor [17, p. 526-527].

În anii 1960, guvernul britanic avea așteptări mari de la companiile private de armament și servicii militare. În contextul dificultăților economice grave și al micșorării bugetelor britanice de apărare, producătorii de arme puteau vinde produsele în străinătate, în timp ce antreprenorii civili asigureau servicii de instruire și întreținere. Această situație urma să genereze beneficii industriei britanice, în timp ce construiește în mod informal legăturile Marii Britanii cu noile state independente din Africa și Asia. În practică, însă, aceste așteptări nu au fost îndeplinite. Companiile britanice au avut rareori resursele necesare pentru a îndeplini cerințele acestor state, mai ales având în vedere că puteau apele la furnizori din alte state, precum Franța și SUA [10, p. 242].

Mercenarii vorbitori de limbă franceză din anii 1960 și 1990 au fost în multe privințe un epifenomen. Acest mercenariat nu făcea parte din tradiția ancestrală a unei triple alianțe între un profesionist de război, un comerciant și un client care doreau să-și compenseze lipsa mijloacelor financiare, pe celălalt

- lipsa de personal, iar ultimul - lipsa de măiestrie militară [7, p. 243].

În timp ce, în țările anglo-saxone, folosirea mercenarilor a redevenit o normă militaro-comercială, acesta s-a impus în Franța ca o practică delictuală, încredințată rușinos unor specialiști modești, lacomi de profit și indiferenți față de legislația națională și internațională. Istoria militară franceză arată, însă, că succesul armatelor regale, dar și al Republicii a trecut adesea prin recrutarea de unități străine, angajarea de regimente private și folosirea unor comercianți care le puneau la dispoziție cele necesare [7, p. 253].

În ceea ce privește istoria apariției companiilor militare de securitate private, este important de menționat că acestea au început să se dezvolte mai activ după interzicerea activităților și sancționarea la nivel internațional a mercenariatului prin adoptarea mai multor tratate internaționale, deși încă din anii 1960 și 1970 guvernele din Europa și Statele Unite utilizau mercenarii ca instrument de influență în rezolvarea problemelor politice sensibile prin mijloace militare [20, p. 51].

Acești actori neetatici, precum „miliția privată” sau criminalitatea organizată [5, p. 95] care dispun de o organizare complexă cu un element multinațional, constituie amenințări relativ noi și destul de consistente la adresa securității internaționale și provoacă un șir de dificultăți de reglementare pentru știința dreptului internațional umanitar.

În urma unei analize atente a evoluțiilor actuale a conflictelor armate în general și a unui șir de operațiuni

cu caracter militar care nu întotdeauna pot fi încadrate în noțiunile definite de normele dreptului internațional umanitar sau care sunt apreciate drept conflicte armate „hibrid”, „zone gri”, noțiuni care nu au o fundamentare normativă, urmează să constatăm prezența tot mai activă a unor entități care nu pot fi calificate drept organe ale unui stat sau reprezentanți ai acestora.

BIBLIOGRAFIE

1. Convenția (V) privind drepturile și îndatoririle puterilor și persoanelor neutre în caz de război pe uscat. Haga, 18 octombrie 1907. <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html>
2. Convenția I de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate terestre, din 12.08.1949. <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf>
3. Bryant G. *Company Men and King's Men – The English East India Company's Army and the British Army in India, 1750-1783*. *Armees Privees, Armees d'état. Mercenaires et auxiliaires d'hier et d'aujourd'hui*. IRSEM, 2008, p. 65-80
4. Bryant, G., *Indigenous Mercenaries in the Service of European Imperialists: The Case of the Sepoys in the Early British Indian Army*, *War in History*, 7 (1) 2000, p. 2-28.
5. Buzatu A.-M., Buckland B. S., *Private Military & Security Companies: Future Challenges in Security Governance (DCAF Horizon 2015, Working Paper No. 3, 2010, 95 p.* http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/think_tanks/dcaf_buzatu_and_buckland_private_military_and_security_companies.pdf
6. Chapleau Ph., *Les mercenaires de l'Antiquité à nos jours*, coll. Histoire, Rennes: Ouest, 2006, 127p.
7. Chapleau Ph. *Le mercenariat francophone des années 1960-1990 et l'échec de son évolution en sociétés militaires privées – Le cas de Bob Denard*. In: *Armees Privees, Armees d'état. Mercenaires et auxiliaires d'hier et d'aujourd'hui*. IRSEM, 2008, p. 242-253.
8. David É., *Mercenaires et volontaires internationaux en droit des gens*. Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1978, 459 p.
9. Dupuis P.-M., *L'unité de l'ordre juridique international. Cours général de droit international public*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2003, 496 p.
10. Gardner N., *Private Armaments and Military Service Companies and British Foreign Policy in the 1960s and 1970s*. In: *Armees Privees, Armees d'état. Mercenaires et auxiliaires d'hier et d'aujourd'hui*. IRSEM, 2008, p. 231-242
11. Garlan, Y., *La Guerre dans l'Antiquité*, Paris: F. Nathan, 1972, 223 p.
12. Launey, M., *Recherches sur les armées hellénistiques, I*, Paris: E. de Boccard, 1949, 695p.
13. Masqueray P. *Xénophon. Anabase (tome I et II)*, Paris, Société d'édition Les belles lettres, 3e éd., 1952, 178p.

14. Percy S., *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, Oxford University Press, 2007, 272 p.

15. Sidos F.-X., *Les soldats libres. La grande aventure des mercenaires*, Paris, L'Aencre, 2008, 352 p.

16. Singer P. W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, 1st edition, 2008, 360 p.

17. Singer P. W., War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law. *Colum. J. Transnat'l L.*, 2004, p. 521-549. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/singer20040122.pdf>

18. Thomson J. E., *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*. Princeton> Princeton University Press, 1994, 230 p.

19. Wing, I. *Private Military Companies and Military Operations*. Land Warfare Studies Centre, Working Paper № 138, October 2010, 61 p. https://researchcentre.army.gov.au/sites/default/files/wp138-private_military_companies_and_military_ops_ian_wing.pdf

20. Манойло А. В., Зайцев А. Я. Международно-правовой статус частных военных компаний. В: Вестник Российской Академии Наук, 2020, том 90, № 1, с. 47–55.

Prezentat: 7 septembrie 2022.

E-mail: cauia.alex16@gmail.com